
Saksnr: 2020/60438-3**Saksbehandlar:** Ingeborg Strandberg

Saksgang

Utval	Utv.saksnr.	Møtedato
Rådet for menneske med nedsett funksjonsevne		08.09.2020

Endringar av vallova og valforskriften til Stortingsvalet 2021 – innspel til høyringsuttale

Forslag vedtak

Rådet for menneske med nedsett funksjonsevne har slike innspel til ei høyringsuttale frå Vestland fylkeskommune angåande forslag til endringar i vallova, valforskrifta og forskrift om val til Sametinget:

Samandrag

Kommunal- og moderniseringsdepartementet viser til at NOU 2020: 6 «Frie og hemmelige val», med forslag til ny vallov vart sendt på høyring 3. juni med frist ut året. Departementet vil følge opp vallovutvalet sitt forslag, og planlegg å fremje ein proposisjon for Stortinget innan utgangen av 2022.

Departementet meiner det er eit behov for at enkelte endringar trer i kraft allereie ved stortings- og sametingsvalet i 2021, og føreslår i vedlagt høyringsnotat enkelte endringar som vil gjelde ved neste val. Høyringsfristen er onsdag 30. september 2020.

Fylkesrådmannen ber rådet for menneske med nedsett funksjonsevne om å kome med innspel til høyringsuttala som fylkesutvalet skal vedta 17. september.

Rune Haugsdal
fylkesrådmann

Ingrid Kristine Holm Svendsen
fylkesdirektør

Saksframlegget er godkjent elektronisk og har difor inga handskriven underskrift

Saksutgreiing

Bakgrunn for saka

Kommunal- og moderniseringsdepartementet sendte forslag til endringar i vallova, valforskrifta og forskrift om val til Sametinget på høyring 28. juni 2020.

Departementet viser til at NOU 2020: 6 «Frie og hemmelige val», med forslag til ny vallov vart sendt på høyring 3. juni med frist ut året. Departementet vil følge opp vallovutvalet sitt forslag, og planlegg å fremje ein proposisjon for Stortinget innan utgangen av 2022.

Departementet meiner det er eit behov for at enkelte endringar treer i kraft allereie ved stortings- og sametingsvalet i 2021, og føreslår i vedlagt høyringsnotat enkelte endringar som vil gjelde ved neste val.

Departementet føreslår følgjande endringar i vallova:

- Ombodsplikta ved stortingsval vert endra slik at det er tilstrekkeleg for fritak at personen gir ein skriftleg erklæring om at vedkommande ikkje ønskjer å stå på ein valliste (oppfølging av stortingsvedtak om endring i Grunnlova).
- Ein veljar med psykisk eller fysisk funksjonsnedsetting som treng hjelp til å røyste kan sjølv peike ut ein hjelpar. Kravet om at ein valfunksjonær også skal vere med inn i valavlukka vert oppheva.
- Kravet om at valstyret i kommunen ved stortingsval og fylkestingsval skal oversende alle valkort frå førehandsrøystegjevinga til fylkesvalstyret vert oppheva.

Departementet føreslår følgjande endringar i valforskrifta:

- Førehandsrøyster ein har teke i mot siste veka før valdagen skal sendast på ein raskare måte enn vanleg innanlands brevpost.
- Valkort skal sendast ut digitalt til alle med røysterett busett innanriks.
- Alle røystesetlar gitt utanriks skal påførast stempel, uavhengig av kommunen sin tellemetode.
- Røystesetelen for stortingsval får enkelte tekniske endringar.

Departementet føreslår følgjande endringar i forskrift om val til Sametinget:

- Førehandsrøyster ein har teke i mot siste veka før valdagen skal sendast på ein raskare måte enn vanleg innanlands brevpost.
- Refusjonsbeløpet til opptellingsvalgstyrene økes fra 28 kroner til 36 kroner per manntallsførte i kretsen.
- Ein veljar med psykisk eller fysisk funksjonsnedsetting som treng hjelp til å røyste kan sjølv peike ut ein hjelpar. Kravet om at ein valfunksjonær også skal vere med inn i valavlukka vert oppheva.

Departementet gjer merksam på at det kan verte aktuelt med fleire endringar i forskrift om val til Sametinget.

I høyringsnotatet vert i tillegg evaluering av kommunestyre- og fylkestingsvalet 2019 og tiltaksplan for å auke motstandsdyktigheita mot utanlands påverknad diskutert

Høyringsfristen er onsdag 30. september 2020.

Framdrift

Endringane som er føreslått er innafor mange ulike områder med valarbeid. Fylkeskommunen har avgrensa ansvar for sjølv gjennomføringa av valet, og fleire av endringane gjeld praktiske omsyn som kommunane er ansvarlege for. Fylkesrådmannen føreslår difor at fylkeskommunen kjem med uttale på desse punkta:

Slike endringar i vallova:

- Ombodsplikta ved stortingsval vert endra slik at det er tilstrekkeleg for fritak at personen gir ein skriftleg erklæring om at vedkommande ikkje ønskjer å stå på ein valliste (oppfølging av stortingsvedtak om endring i Grunnlova).
- Ein veljar med psykisk eller fysisk funksjonsnedsetting som treng hjelp til å røyste kan sjølv peike ut ein hjelpar. Kravet om at ein valfunksjonær også skal vere med inn i valavlukka vert oppheva.
- Kravet om at valstyret i kommunen ved stortingsval og fylkestingsval skal oversende alle valkort frå førehandsrøystegjevinga til fylkesvalstyret vert oppheva.

Slike endringar i valforskrifta:

- Røystesetelen for stortingsval får enkelte tekniske endringar.

Grunna fristen, er det naudsynt at fylkesutvalet handsamar høyringsuttalen i møtet 17. september 2020. Særskilt to av punkta som vert diskutert i saka, ligg i saksområdet til medverknadsorgana. Diverre er fristen sett slik at det berre er rådet for menneske med nedsett funksjonsevne som har moglegheit til å handsame saka.

Vedtaket i saka rådet har fått førelagt seg, kjem for seint til å inkludere vedtaket i saksframlegget til fylkesutvalet. Men rådet sitt vedtak, i sin heilheit, vert eit vedlegg til saka som fylkesutvalet skal handsame 17. september.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet visar til vallovutvalet sin rapport, NOU 2020:6 «Hemmelige og frie valg». Høyringsnotatet som vert diskutert i dette saksframlegget legg NOU 2020:6 til grunn. Fylkesutvalet vil få ein sak om høyringsuttale til NOU 2020:6 i desembermøtet. Medverknadsorgana vil få ein sak til handsaming i møta sine i oktober. Uttalar frå desse møta vert inkludert i saka til fylkesutvalet i desember.

Forslaga frå departementet

Fylkesrådmannen har under referert til høyringsnotatet, og oppsummert noko, for å gi informasjon om dei ulike endringane som fylkesrådmannen rår til at fylkesutvalet kjem med uttale til. Fylkesrådmannen visar elles til høyringsnotatet, for meir informasjon.

Endringar i vallova

Ombodsplikt ved stortingsval

Ombodsplikta ved stortingsval følger av Grunnlova § 63. Stortinget vedtok einstemmig den 7. januar 2020 å endre Grunnlova § 63 første ledd (fritak frå ombodsplikta), jf. Dok. 12:30 (2015–2016) og Innst. 129 S (2019–2020).

Det blei her vedteke ei ny føresegn i Grunnlova § 63 første ledd bokstav c, der det blir slått fast at det er tilstrekkeleg for fritak at personen gir ei skriftleg erklæring om at vedkommande ikkje ønsker å stå på ei valliste. Føresegna opnar berre for å få fritak frå ei bestemt valliste vedkommande er ført opp på, og gir ikkje generelt fritak frå plikta til å stå på ei liste. Bokstav d i føresegna om at ein kan få fritak frå ombodsplikta dersom ein er medlem av eit politisk parti og er vald på ei valliste frå eit anna parti, blei samtidig oppheva. Endringa inneber at vallova § 3-2 første ledd bokstav c må endrast for å bringast i samsvar med Grunnlova. Departementet viser til at denne endringa bør vedtakast før fylkesvalstyra startar prosessen med behandling av listeforslag for stortingsvalet i 2021.

Ein generell fritaksregel for kommunestyre- og fylkestingsval blei vedtatt i 2011 og brukt første gong ved valet i 2015, jf. vallova § 3-4 første ledd. Ved kommunestyre- og fylkestingsval er det tilstrekkeleg for fritak at ein person gir ei skriftleg erklæring om at vedkommande ikkje ønsker å stille til val på den aktuelle vallista.

Retten til assistanse ved røystegjeving

Vallovutvalet har, i NOU 2020:6, vurdert tre spørsmål i samband med retten til assistanse. For det første har utvalet vurdert om det er behov for å endre reglane om kven som skal ha rett til assistanse. For det andre har utvalet vurdert kven som skal avgjere om ein veljar har rett til assistanse. For det tredje har utvalet vurdert om retten til assistanse bør innehalde større valfridom for veljarane. Utvalet har komme til at det er behov for å forenkle og presisere reglane, og foreslår at reglane blir forenkla slik at alle med fysisk eller psykisk funksjonsnedsetting som på grunn av

funksjonsnedsettinga ikkje kan stemme aleine, får rett til assistanse frå ein hjelpar dei har valt sjølve. Kravet om at funksjonsnedsettinga må vere alvorleg, blir ikkje føreslått vidareført.

Etter vallova §§ 8-4 åttande ledd og 9-5 femte ledd kan veljarar som har behov for det, be stemmemottakaren eller stemmestyret om nødvendig hjelp ved stemmegivinga. Dette omfattar for eksempel veljarar som har behov for bistand på grunn av manglande norskkunnskapar.

Veljarar med alvorleg psykisk eller fysisk funksjonsnedsetting kan i tillegg sjølve peike ut ein ekstra hjelpar blant dei personane som er til stades i vallokalet. Ein person som assisterer ein veljar ved stemmegivinga og får kjennskap til korleis vedkommande har stemt, har teieplikta om dette, jf. vallova § 15-4 andre ledd. Hjelparen skal gjerast merksam på denne teieplikta. Retten til assistert stemmegiving bryt med hovudregelen for stemmegiving om at valhandlinga skal skje i einerom og usett, jf. vallova §§ 8-4 første ledd og 9-5 tredje ledd. Det følgjer av føresegna at veljaren sjølv må ta initiativ til å få hjelp.

Kravet om at det alltid skal vere ein valfunksjonær med inn i valavlukket i tillegg til ein hjelpar som veljaren har valt sjølv, blei innført ved ei endring i vallova i 2005. Bakgrunnen for endringa var at det i ein del tilfelle hadde vist seg vanskeleg for stemmestyret eller stemmemottakaren å vurdere om veljaren faktisk ønskte assistanse av ein hjelpar.

Reglane om rett til assistanse ved stemmegivinga har ved fleire anledningar blitt praktisert feil. Departementet meiner at det er behov for å forenkle desse reglane. Veljarar som ikkje har ei funksjonsnedsetting som inneber at dei ikkje kan stemme aleine, bør få rettleiing utan at ein stemmemottakar eller valfunksjonær er til stades i valavlukket medan veljaren gjer sine val.

Om veljaren skal assisterast av ein sjølvvald hjelpar aleine, eller om ein representant frå valmyndighetene også skal vere til stades, er ei avveging mellom omsynet til at veljarar ikkje skal utsettast for utilbørleg påverknad, og omsynet til valfridommen til veljargruppa. At veljarar ikkje skal utsettast for utilbørleg påverknad, er eit grunnleggande prinsipp som går fram av formålet til vallova om å legge til rette for frie val, jf. § 1. Det er viktig å legge til rette for at utilbørleg påverknad ikkje skal skje, av omsyn til at val skal vere frie og hemmelege, og prinsippet om éin veljar – éi stemme. Departementet har i vurderinga lagt stor vekt på korleis gruppa som har behov for assistanse, opplever føresegna slik ho er formulert i dag. Departementet meiner at høvet til å velje kven ein skal få assistanse frå, i større grad kan bidra til at veljaren kan stemme fritt.

Departementet føreslår ei endring i vallova som inneber at ein veljar som på grunn av psykisk eller fysisk funksjonsnedsetting ikkje kan røyste aleine, sjølv kan peike ut ein hjelpar som skal assistere vedkommande utan at ein valfunksjonær er til stades i valavlukket. Veljarar kan få assistanse frå ein valfunksjonær dersom vedkommande ønsker det.

Departementet meiner at det er behov for å presisere kven som skal avgjere kven som skal ha krav på assistanse, og føreslår ei ny føresegn om at stemmestyret skal avgjere spørsmålet i tilfelle der ein valfunksjonær eller stemmestyremedlem meiner at vilkåra for rett til assistanse ikkje er oppfylte. Ved førehandsrøystegjevinga er det stemmemottakaren som må avgjere om vilkåra for rett til assistanse er til stades. Ein eventuell tvil om vilkåra er oppfylte, skal komme veljaren til gode.

Ei ny vallov som blir vedteke på bakgrunn av utgreiinga til vallovutvalet, vil som nemnt ikkje bli tatt i bruk før ved stortingsvalet i 2025. Departementet meiner likevel at denne endringa i retten til assistanse bør gjelde allereie ved stortingsvalet i 2021.

Oversending av materiell frå kommunen til fylkeskommunen

Fylkesvalstyret skal ved stortingsval og fylkestingsval kontrollere gjennomføringa av valet i kommunane med grunnlag i materiell som kommunane oversender. Kva for materiell som skal oversendast, er fastsett i vallova § 10-8 første ledd. Blant materiellet som skal oversendast, er alle valkorta frå førehandsstemmegivinga, jf. føresegna bokstav c.

Departementet har gjennom undersøkingar i kommunar og fylkeskommunar og informasjon frå Valdirektoratet kjennskap til at fylkesvalstyret ikkje ser behov for å få dette materiellet oversendt, fordi dei ikkje bruker det til noka form for kontroll. Departementet kan heller ikkje sjå at valkorta har nokon funksjon i kontrollen som fylkesvalstyret skal gjennomføre.

Departementet foreslår derfor å oppheve vallova § 10-8 første ledd bokstav c.

Endringar i valforskrifta

Utforminga av røystesetelen

Departementet har i tildelingsbrevet for 2020 gitt Valdirektoratet i oppdrag å vurdere om det er behov for å gjere endringar i utforminga av stemmesetlane for å gjere dei betre tilpassa maskinell oppteljing (skanning). Valdirektoratet har anbefalt to endringar på stemmesetelen for stortingsval. Direktoratet opplyser om at utforminga av stemmesetelen er ein del av arbeidet med tilgjengelegheit ved val for veljarar med nedsett funksjonsevne, og at dei vil involvere brukarorganisasjonar i det vidare arbeidet. Forslaga nedanfor skal ikkje føre til dårlegare tilgjengelegheit for veljarar med nedsett funksjonsevne.

Fleire kommunar og fylkeskommunar oppgav at svært mange stemmesetlar måtte verifiserast manuelt under den maskinelle oppteljinga i 2019, jf. kapittel 10.1. Valdirektoratet har gjennomført analysar som viser at ei vanleg årsak til at stemmesetlar måtte verifiserast manuelt, var knytt til bruken av grå kantlinjer i dei felta på stemmesetelen som veljarane kan gjere endringar i. Ved stortingsval gjeld dette felta for renummerering og stryking på kvar side av kandidatnamnet. Direktoratet har gjennomført testar med ulike farger på kantlinjene for å forbetre tolkinga og foreslår at kantlinjene blir endra til oransje, da denne fargen gjer det lettare for tolkingmotoren å isolere rettingane frå veljarane.

Det følger av valforskrifta § 12 at registrerte politiske parti kan velje å føre opp partinamnet på samisk i tillegg til partinamnet på bokmål eller nynorsk. Valdirektoratet opplyser om at kommunane registrerer dette hos trykkeriet og ikkje i valadministrasjonssystemet EVA. Det samiske partinamnet har blitt trykt øvst til venstre på innsida av stemmesetelen.

Valdirektoratet har utvikla ein funksjon i EVA som inneber at partinamnet på bokmål eller nynorsk skal kunne kontrollerast mot partinummet på stemmesetelen ved oppteljing ved bruk av skanning. Å samanlikne partinamn med partinummet gir ein ekstra kontroll av validiteten til stemmesetelen og ei sikrere og meir korrekt oppteljing.

Dersom ein slik kontroll skal utførast lik dagens praksis med trykking av partinamnet på samisk til venstre på innsida av stemmesetelen, vil det føre til at stemmesetlar som også har partinamnet på samisk, må verifiserast manuelt ved skanninga.

Valdirektoratet anbefaler derfor å innføre eit felt for partinamnet på samisk øvst på høgre side av innsida av stemmesetelen. For parti som ikkje oppgir partinamnet på samisk, vil partinamnet på bokmål eller nynorsk bli gjentatt på høgre side av innsida av stemmesetelen. Direktoratet vil syte for at det samiske partinamnet kan registrerast i valadministrasjonssystemet EVA.

Krav til stemmesetelen ved stortingsval er fastsette i valforskrifta § 19 b. Forslaget til endring medfører inga endring i forskriftsteksten, men det må takast inn nye bilete av stemmesetelen i forskrifta, jf. illustrasjon av innsida av stemmesetelen i kapittel 12.

Endringa vil gjere det enklare å registrere partinamnet på samisk i tillegg til bokmål eller nynorsk. I tillegg vil endringa legge til rette for bruk av funksjonen i EVA for å kontrollere partinamnet på bokmål eller nynorsk med partinummet på stemmesetelen ved skanning. Rettleiingsteksten, som i dag står øvst på høgre side av innsida av stemmesetelen, blir flytta til botnen av innsida av stemmesetelen. Forslaget inneber ei forenkling for kommunane og har ingen vesentlege konsekvensar for veljarane.

Vedtakskompetanse

Medverknadsorgana, deriblant rådet for menneske med nedsett funksjonsevne, har regulert sine oppgåvar under punkt 2. Oppgåvar, i reglement for medverknadsorgana. Der står det blant anna følgjande:

«a. Medverknadsorgana kan innafør sitt arbeidsområde

...

- Gi råd i alle saker som gjeld levevilkår for eldre, menneske med nedsett funksjonsevne og ungdom knytt til fylkeskommunal verksemd.

...»

Fylkesrådmannen ser på dei endringane i vallova som ligg til grunn for denne saka til å gjelde levevilkår for eldre og menneske med nedsett funksjonsevne. Grunna fristen er det berre rådet for menneske med nedsett funksjonsevne som har moglegheit til å handsame saka.

Vurderingar og verknader

Økonomi: Ikkje relevant.

Klima: Ikkje relevant.

Folkehelse: Ikkje relevant.

Regional planstrategi: Ikkje relevant.

Konklusjon

Fylkesrådmannen ber rådet for menneske med nedsett funksjonsevne om å kome med innspel til høyringsuttala som fylkesutvalet skal vedta 17. september. Fylkesrådmannen har rådd til kva punkt i høyringsuttala han meiner er aktuell for fylkesutvalet å kome med ei uttale om, men rådet står fritt til å uttale seg om andre punkt. Fylkesrådmannen skal syte for at vedtaket i denne saka vert lagt ved saken som går til fylkesutvalet 17. september 2020.